

איזון בין סולידריות לאומית לעצמאות עיתונאית בעידן המדיה החברתית: תופעת ההתלכדות סביב הדגל בקרב עיתונאים ישראלים במהלך המלחמה בעזה

יאיר גלילי*

תקציר. מסה זו עוסקת במתח שבין סולידריות לאומית לעצמאות עיתונאית בישראל במהלך המלחמה בעזה בשנים 2023-2025, ומתמקדת בתופעת ה"התלכדות סביב הדגל" בקרב עיתונאים. תופעה זו, שבאה לידי ביטוי בהעדפת נרטיבים לאומיים ואימוץ עמדות ממסדיות בעיתות משבר, מתעצמת בעידן המדיה החברתית, המגבירה רגשות קולקטיביים ולחצים ציבוריים. המסה עושה שימוש במסגרת התיאורטית של פייר בורדייה כדי לנתח את השדה העיתונאי כמרחב מאבק בין אוטונומיה מקצועית ובין לחצים פוליטיים, כלכליים וחברתיים. כמו כן נבחנים תפקידי הצנזורה הרשמית והעצמית, השפעת המדיה הדיגיטלית, והפער בין סיקור ישראלי לבינלאומי. הטענה המרכזית היא ששימור ערכים עיתונאיים של ביקורת, גיוון וחקר הוא הכרחי לתפקודה של עיתונות דמוקרטית, גם בעיתות חירום. לסיים, מודגש כי עיתונות עצמאית איננה סותרת פטריוטיזם, אלא מבטאת אותו באופן עמוק ואחראי.

מילות מפתח: סולידריות לאומית, שדה עיתונאי, מלחמה, פוליטיקה, תקשורת

פתח דבר

בעידן המודרני, העיתונות ממלאת תפקיד חיוני במארג הדמוקרטי, בהיותה גורם מתווך בין השלטון ובין הציבור. היא נתפסת ככלב השמירה של הדמוקרטיה, כמי שאחראית לחשיפת מידע, לפיקוח על מוקדי כוח ולהבטחת שקיפות, אחריות ציבורית וצמצום מניפולציות שלטוניות. עיתונות עצמאית, חוקרת וביקורתית מאפשרת לאזרחים לקבל החלטות מושכלות ומחזקת את עקרונות הפלורליזם וחופש הביטוי. עם זאת, תפקידה של העיתונות אינו מתקיים בחלל ריק: הוא מושפע מתנאים פוליטיים, חברתיים ורגשיים, במיוחד בזמנים של משבר לאומי, מלחמה או איום קיומי.

במצבי חירום כאלה נחשפת הדילמה העמוקה המלווה את מקצוע העיתונאי. מחד גיסא מתעצמת הדרישה הציבורית לסולידריות ולגיבוש לאומי, והתקשורת נתפסת כשותפה

* פרופ' יאיר גלילי, ביה"ס סמי עופר לתקשורת, אוניברסיטת רייכמן

למאמץ הקולקטיבי, ולעיתים אף כמי שאמונה על חיזוק המורל הציבורי והעברת מסרים אחדים. מאידך גיסא, עיתונאים מחויבים לעקרונות יסוד של מקצועם – ביקורתיות, ריבוי קולות והצגת תמונה מורכבת של המציאות, גם כאשר היא אינה נוחה או אינה תואמת את רוח התקופה. המתח הזה יוצר מצב שבו עצם קיומה של עיתונות חופשית הופך לאתגר מוסרי ומקצועי: האם תפקידה לשמש זרוע תומכת של המדינה והחברה בעת סכנה, או שמא עליה להתעקש על עצמאות מחשבתית גם במחיר עימות עם הקונצנזוס? הדילמה הזאת מתקיימת בתוך שדה חברתי טעון, שבו עיתונאים הם גם אזרחים הנושאים על כתפיהם חוויות אישיות של אובדן, חרדה או טראומה. הגבול בין חווייתם הפרטית ובין מחויבותם הציבורית מיטשטש, ולעיתים הדבר מוביל להתלכדות סביב נרטיבים לאומיים ברורים ולוויתור, מודע או בלתי מודע, על תפקידם הביקורתי. נוסף על כך, הלחצים המופעלים עליהם אינם רק תוצר של רגשות אישיים או קולקטיביים, אלא גם של מערכות כוח חיצוניות: הממסד הפוליטי מבקש לגייס את התקשורת לאינטרסים שלו, בעלי ההון מציבים אילוצים כלכליים, והציבור הרחב מפעיל לחץ מתמיד באמצעות תגובות ברשתות החברתיות. בעידן הדיגיטלי, תהליכים אלו מקבלים משנה תוקף. המדיה החברתית לא רק מאיצה את קצב הפצת המידע, אלא גם מחריפה את המטען הרגשי הנלווה אליו. עיתונאים נדרשים להתמודד עם תגובות מיידיות ולעיתים חריפות מצד מגוון קהלים, והדבר מגביל את חופש הפעולה שלהם ומעודד אחידות מסרים. כך הופכת העיתונות לזירה שבה מתנהל מאבק מתמיד בין ערכים מקצועיים של עצמאות, איזון וביקורת ובין ציפיות קולקטיביות לנאמנות, לפטריוטיות ולהזדהות.

המתח הזה שבין עצמאות עיתונאית לסולידריות לאומית בעיתות משבר עומד בלב התופעה של "התלכדות סביב הדגל" (rally around the flag) – מצב שבו רגשות לאומיים גוברים תדיר על המחויבות לאובייקטיביות ולביקורתיות ומטשטשים את הגבולות שבין עיתונאי לאזרח. תופעה זו, אשר זוהתה במחקרים בינלאומיים כבר במחצית השנייה של המאה העשרים, מקבלת בישראל ביטוי ייחודי ועוצמתי בשל מאפייניה הגיאופוליטיים והחברתיים של המדינה.

מסה זו בוחנת את תופעת ההתלכדות סביב הדגל כפי שהיא באה לידי ביטוי בקרב עיתונאים ישראלים במהלך המלחמה בעזה בשנים 2023-2025. המסה מנתחת את הדילמה המובנית בעבודת העיתונאי בתקופות חירום: כיצד לשמור על עקרונות מקצועיים של איזון, בדיקת עובדות ועמידה מול מוקדי כוח כאשר מתעוררת תחושת סולידריות עמוקה עם הקולקטיב הלאומי. הדיון עוסק בהשפעות הפסיכולוגיות, החברתיות והפוליטיות של התלכדות זו, ובוחן את השפעות המדיה החברתית, מנגנוני הצנזורה והלחץ הציבורי על תפקוד העיתונאים. תהליכים אלו מגבילים את חופש העיתונות, מעצבים את השיח הציבורי ומציבים אתגרים חדשים בפני עיתונאים בעידן דיגיטלי מקוטב ורווי מידע, והמסה מציעה דרכים נורמטיביות לחיזוק האוטונומיה של השדה העיתונאי ולשימור תפקודה הביקורתי של התקשורת – גם כאשר הזהות הלאומית והפחד הקיומי מציבים אתגרים מוסריים, מקצועיים ואישיים כאחד.

סקרים שנערכו לאחר מתקפת שבעה באוקטובר 2023, ובמיוחד ממצאי המכון הישראלי לדמוקרטיה (הרמן וענבי, 2023), הראו שיותר מ-70% מהציבור בישראל סברו כי על התקשורת "להתגייס" למען המדינה ולתמוך בעמדות הממשלה. נתון זה ממחיש

את הלחץ הציבורי שבו פעלו עיתונאים ואת האופן שבו עוצבה סביבתם המקצועית. הלחץ הציבורי תורגם גם לשינויי סיקור בולטים: בערוץ 12, למשל, חלק ניכר מהשידורים הוקדש לראיונות עם משפחות שכולות ולעיסוק בסיפורי גבורה, ואילו קולות פלסטיניים לא נשמעו כמעט. לעומת זאת, בעיתון הארץ פורסם כבר באוקטובר 2023 מאמר מערכת שעסק במחיר ההומניטרי בעזה. מאמר זה עורר מחאה חריפה ברשתות החברתיות, עד כדי קריאות להחרמת העיתון, והדגים היטב את הפער שבין נאמנות לנרטיב הלאומי ובין עצמאות עיתונאית. התופעה אינה ייחודית לישראל; לאחר פיגועי 11 בספטמבר בארצות הברית, למשל, חלה עלייה דרמטית באמון הציבור בתקשורת, ובד בבד צומצם במידה ניכרת הסיקור הביקורתי כלפי הממשל.

תופעת ההתלכדות סביב הדגל, שתוארה לראשונה על ידי ג'ון מולר (Mueller, 1970), היא מצב שבו אזרחים מתאחדים ותומכים בממשלתם ובעמדותיה בתקופות משבר. במקרים כאלה הקיטוב הפוליטי נסוג זמנית, והדעה הציבורית מתאחדת סביב מטרות לאומיות משותפות. המדיה ממלאת תפקיד מכריע בהגברת תופעה זו. ישראל, בשל המציאות הגיאופוליטית הייחודית בה, חוותה את התופעה שוב ושוב לאורך שנות קיומה (Yarchi et al., 2015). עם זאת, המלחמה שהחלה ב־2023 הייתה מקרה קיצון, שבו תופעה זו הגיעה לעוצמות חסרות תקדים.

לאחרונה תיארתי כיצד המתקפה של חמאס בשבעה באוקטובר 2023 יצרה טראומה לאומית עמוקה שהעצימה את הצורך בסולידריות ובאחדות (Galily, 2025). עיתונאים, כמו שאר האזרחים, חוו על בשרם את האירועים והיו חשופים לאיומים מתמשכים של ירי רקטות, והדבר השפיע ישירות על תפיסת עולמם ועל אופן הסיקור שלהם. במצב כזה מיטשטשים הגבולות המסורתיים בין עיתונאי לאזרח, והמחויבות הלאומית גוברת על הריחוק והאובייקטיביות הנדרשים מהמקצוע. כך, במקום לספק ביקורת נוקבת, העיתונות מתמקדת בסיפורי גבורה, בחוסן לאומי וביישור קו עם המסרים הרשמיים של הממשלה והצבא.

הניתוח של תופעת ההתלכדות סביב הדגל בישראל אינו יכול להיות שלם ללא בחינה מעמיקה של הממד הפסיכולוגי, המשמש גורם מכריע בעיצוב תגובות חברתיות ותקשורתיות בעיתות חירום. תחושת איום קיומי, כמו זו שחוותה החברה הישראלית לאחר מתקפת חמאס באוקטובר 2023, מייצרת דינמיקה רגשית עוצמתית הכוללת פחד, חרדה, טראומה ואבל קולקטיבי. רגשות אלו מובילים את הציבור לחפש עוגנים של משמעות, ביטחון ולגיטימציה לפעולות המדינה. התקשורת, החשופה בעצמה לאותם אירועים טראומטיים ולעיתים אף סובלת מאובדן אישי ומאיום פיזי, אינה פועלת כמערכת מנותקת, אלא היא חלק בלתי נפרד מהמרקם החברתי. כך נוצר מעגל קסמים: הציבור מבקש חיזוק ואישור למלחמה הנתפסת כצודקת והכרחית, והמדיה, המושפעת מהלך הרוח הזה, משעתקת, מחזקת ומעצימה את אותו נרטיב לאומי מאחד.

בעידן הדיגיטלי נוסף לתהליך הזה ממד חדש: הרשתות החברתיות מגבירות לא רק את מהירות זרימת המידע, אלא גם את עוצמת הרגשות המתלווים אליו. לצד הלחצים המערכתניים, עיתונאים החשופים לרשתות החברתיות נאלצים להתמודד גם עם התקפות ישירות, חלקן חריפות, מצד הציבור הרחב או מצד עמיתיהם למקצוע. תיוג עיתונאים כ"לא פטריוטים" הפך נפוץ במיוחד, וכל סטייה מהנרטיב המרכזי מתפרשת כבגידה, חוסר

נאמנות או חוסר רגישות. דוגמה טובה ללחצים הללו היא המקרה שבו מגיש החדשות דני קושמרו נפגע מהתבטאות של העיתונאי ניר גונטז' בטוויטר (x). גונטז' טען שקושמרו נוהג "כמו לוחם" ולא כעיתונאי כשתיאר מהשטח, נטל רובה לידי וזו הציג שלל מלחמה באולפן, באופן שמעיד על טשטוש הגבולות בין מקצוע העיתונות ובין השתתפות רגשית ופיזית בקונפליקט הלאומי:

מגיש החדשות דני קושמרו הוא בושח למקצוע העיתונות. כשנכנס לרצועת עזה, גנב שלל והציגו באולפן, וכעת כשנכנס ללבנון לקח חלק פעיל בפעולות לוחמה. עיתונאים לא עושים כאלה דברים. עיתונאים לא אמורים לעשות כאלה דברים. רוצה לירות, רוצה לפוצץ? תוריד את שכפז העיתונות ותחליפו באחד צהלי. (גונטז', 2024)

דוגמה זו חושפת את הדילמה המוסרית והמקצועית שניצבת בפני עיתונאים בתקופות מלחמה: האם עליהם לשמור על ריחוק עיתונאי ונייטרליות גם כאשר הם נמצאים תחת איום אישי, או שמא תפקידם לחזק את המורל הלאומי ולהשתלב בתחושת האחדות הציבורית? המתח בין שתי עמדות אלו, זו הביקורתית וזו המאחדת, הוא ביטוי מובהק להשפעה של פסיכולוגיה חברתית על תפקוד העיתונות. התקשורת לא רק משקפת את הלך הרוח הציבורי, אלא גם מושפעת ומעוצבת ממנו. התוצאה היא היחלשותם ולפעמים זניחתם של קודים מקצועיים של איזון, הטלת ספק וחקירה, מתוך צורך נפשי וחברתי להתלכד סביב סמלים לאומיים ולחזק את תחושת הזהות הקולקטיבית. המתח בין נאמנות למקצוע ובין נאמנות לחברה אמנם קיים גם בשדות אחרים, למשל באקדמיה, שבה חוקרים נדרשים לעיתים לבחור בין מחויבות לאמת מחקרית ובין הזהדות עם הקולקטיב הלאומי בעת משבר. אולם בעיתונות המתח הזה מועצם במיוחד, בשל שני מאפיינים. ראשית, המיידיות והנראות הציבורית של עבודת העיתונאי, הפועל תחת עין הציבור ועין המדינה בריזמית, הופכת כל חריגה מהקונצנזוס לאקט דרמטי המלווה בהשלכות מיידיות. שנית, תפקידה המרכזי של העיתונות כשומר הסף של הדמוקרטיה מבליט את הסתירה הפנימית: דווקא כאשר יש ציפייה לחיזוק החוסן הלאומי מתעצמת האחריות המקצועית להטיל ספק, לבקר ולחשוף מידע לא נוח. כך מתחדד הקונפליקט בין נאמנות למקצוע ובין נאמנות לחברה, באופן שלטעמי אין לו מקבילה מלאה בשדות אחרים.

המתח בין סולידריות לעצמאות עיתונאית

אטען כאן כי עצם המושג "עיתונות פטריוטית" הוא פרדוקס: פטריויזם מתקשר לנאמנות, לאומיות וזהות שבטית, ואולם עיתונאות אמורה להיות מבוססת על אמת, אובייקטיביות ונייטרליות. מושג האובייקטיביות העיתונאית עצמו מורכב ונתון לוויכוח (Schudson, 2001). המתח בין אובייקטיביות לפטריויזם בעיתונות מגיע לשיאו בעיתות חירום, כאשר הציפיות של הציבור והשלטון מהתקשורת משתנות דרמטית. במצב כזה, עיתונאים נדרשים להילחם על נשמתם המקצועית. המקרה של אילנה דיין מדגים בצורה טובה את התפתחות הדילמה הזאת. דיין, עיתונאית ותיקה, השמיעה בתחילת המלחמה, לאחר הטבח של שבעה באוקטובר, אמירה ששיקפה את האבל הלאומי העמוק: "אומה שבורת לב מכונסת מכדי לחוש אמפתיה לאויב". אמירה זו הדדה את רגש האובדן והכאב

שפקד את החברה הישראלית באותם ימים. ואולם כעבור כשנה, בריאיון ל־CNN, קראה דיין להילחם על "הנשמה והערכים" של העם הישראלי ולהכיר בצורך לשמור על מצפון מוסרי. היא הדגישה כי על העיתונות לשמור על תפקידה הביקורתי גם בשעת מלחמה ולקרוא להבנה רחבה יותר של המצב, ובכלל זה ההיבטים ההומניטריים בעזה. אשתמש בדוגמה זו כדי להצביע על הדרך שבה עיתונאים יכולים, וצריכים, לנסות לנווט את דרכם בין סולידריות לאומית לאחריות מקצועית.

המתח אינו מתבטא רק בסיקור האירועים המידיים, אלא גם בהתייחסות לביקורת על הממשלה והצבא. הרצון לחזק את החוסן הלאומי אמנם מוביל לרוב לצמצום הביקורת, אך יש גופים ועיתונאים שממשיכים להתעקש על תפקידם הביקורתי. די אם אציין את העין השביעית ואת עיתון הארץ כדוגמאות לכלי תקשורת עצמאיים שסיפקו ניתוח מעמיק וביקורת על מהלכי הממשלה, על הפגיעה באזרחים בעזה ועל המוכנות המודיעינית והמבצעית. אבל הקולות האלה סופגים לעיתים קרובות תגובות נגד קשות ומואשמים בחתירה תחת האחדות הלאומית.

העיתונות כשדה חברתי: נקודת מבט סוציולוגית

כאשר מבקשים להבין לעומק את המתחים הללו, אפשר למצוא תועלת רבה בתיאוריה הסוציולוגית של פייר בורדייה. בורדייה רואה את החברה כמערכת של שדות; כל שדה – פוליטי, כלכלי, מדעי, עיתונאי – הוא מרחב של מאבק על הגדרה, הכרה וסמכות (Bourdieu et al., 1993). השדה העיתונאי, לידו, הוא מרחב אוטונומי למחצה, הנמצא במתח תמידי בין שני קטבים: אוטונומיה והטרונומיה.

באוטונומיה, עיתונאים נאבקים להבטיח את עצמאותם המקצועית, המבוססת על קודים פנימיים של השדה העיתונאי ובהם אובייקטיביות, דיוק ואימות. מקורות כוח פנימיים בשדה זה כוללים מוניטין, יוקרה מקצועית והערכה מצד עמיתים. בהטרונומיה, לעומת זאת, השדה העיתונאי מושפע ללא הרף מכוחות חיצוניים (הטרונומיים), שמעצבים את פעולתו ומפעילים עליו לחץ. כוחות אלו כוללים את השדה הפוליטי (לחץ מצד הממשלה), השדה הכלכלי (אינטרסים של בעלי הון ומפרסמים) והשדה החברתי-ציבורי (דרישות הקהל, לחצים פוליטיים ורגשות לאומיים).

בתקופות חירום, כמו המלחמה בעזה, המתח בין אוטונומיה להטרונומיה מתחדד עד קצה גבול היכולת. הלחצים החיצוניים הופכים להיות כה עוצמתיים עד שהם מאיימים לפרק את יסודות האוטונומיה של השדה העיתונאי. תופעת ההתלכדות סביב הדגל מבטאת בדיוק את המנגנון הזה: השדה החברתי-פוליטי מפעיל על עיתונאים לחץ עצום ומעלה על נס את ערכי ה"פטריוטיזם" וה"אחדות" על חשבון ה"אובייקטיביות" וה"ביקורת". העיתונאים המבקרים, כמו אלה בהארץ, סופגים התקפות, שכן הם נתפסים כמי שפועלים בניגוד לנורמות ההטרונומיות המשתלטות. הלחץ לבצע צנזורה עצמית, כפי שתואר, הוא תוצר מובהק של ניסיון של עיתונאים לשמר את מעמדם בתוך השדה המקצועי תוך כדי התמודדות עם הדרישות מהשדה החברתי. הניתוח רואה את הצנזורה העצמית כהוכחה לכך ששחקנים בשדה העיתונאי מכירים בכוחם של הכוחות החיצוניים ומנסים להתאים את עצמם אליהם כדי להימנע מנידוי. נוסף על כך, מושג ההון הסימבולי

של בורדייה מסייע להבין כיצד בזמן מלחמה עיתונאים זוכים להכרה ציבורית דווקא כשהם חורגים מן הקודים המקצועיים של ביקורת. דני קושמרו, שתואר כ"לוחם" מהשטח, נהנה מהון סימבולי עצום הנגזר מזיהויו כמי שעומד לצד החיילים והאזרחים, ולא דווקא כמי שממלא תפקיד עיתונאי מובהק. מנגד, אילנה דיין מדגימה היטב כיצד ההביטוס העיתונאי יכול לעבור שינוי. השוואה זו ממחישה כיצד עיתונאים פועלים בתוך שדה שבו הלחצים החיצוניים מאתגרים ואף משנים את דפוסי הפעולה המקצועיים שלהם.

מעבר להון הסימבולי, חשוב להתבונן גם בממד הכלכלי והתרבותי של השדה העיתונאי בעת חירום. ההון הכלכלי, כלומר המשאבים הפיננסיים והבעלות על כלי התקשורת, משפיע ישירות על יכולתם של עיתונאים לשמור על עצמאות מקצועית. ערוצים מסחריים, הנשענים על מפרסמים ובעלי הון, נוטים להעדיף סיקור שמתחבר לנרטיב הלאומי הרחב, על מנת שלא לעורר התנגדות ציבורית או פגיעה ברייטינג. בכך הם מעצבים שיח חד-ממדי שבו הביקורת מצומצמת ומוגבלת. במקביל, כלי תקשורת קטנים או עצמאיים, הנשענים על מנויים או תרומות, נהנים ממרחב תמרון גדול יותר, אך חשופים למתקפות ציבוריות ולדה לגיטימציה מתמשכת, המחלישה עוד יותר את השפעתם על מרכז השדה. לצד זאת, גם ההון התרבותי משחק תפקיד מרכזי: עיתונאים ותיקים בעלי מוניטין, השכלה רחבה או גישה למעגלים בינלאומיים יכולים להרשות לעצמם לעמוד בלחצים חיצוניים במידה רבה יותר, מכיוון שההון התרבותי שלהם מספק להם משענת יציבה במאבק על הלגיטימציה המקצועית. עם זאת, גם ההון התרבותי אינו חף מהשפעות השדה החברתי-פוליטי: עיתונאי בעל מוניטין בינלאומי עלול להיתפס בתוך ישראל כמי שמייצג קול זר או כבוגדני, ובכך לאבד מהונו הסימבולי המקומי. הדינמיקה המורכבת הזאת ממחישה את טענתו של בורדייה כי השדה אינו רק זירה של תחרות מקצועית, אלא גם מרחב שבו סוגי הון שונים – כלכלי, תרבותי, סימבולי – מצטלבים ומעצבים מחדש את יחסי הכוח בכל תקופת משבר.

כדי להבין במלואה את תופעת התלכדות סביב הדגל, יש להזכיר את מנגנוני הפיקוח והשליטה על המדיה. בישראל, מנגנונים אלו כוללים הן צנזורה צבאית רשמית הן צנזורה עצמית. החוקים הישראליים, המושתתים על תקנות ההגנה לשעת חירום מהמנדט הבריטי, מעניקים לצבא סמכות לצנזר חומרים שעלולים לפגוע בביטחון הלאומי. אציין כי צנזורה זו הייתה הדוקה במיוחד במהלך המלחמה, וכך הוגבלה יכולתם של העיתונאים לספק תמונה מלאה וביקורתית של המתרחש (Galily, 2025). הצנזורה הצבאית לא רק מונעת פרסום של מידע מסוים, אלא גם מעצבת את נרטיב המלחמה. כאשר עיתונאים אינם יכולים לדווח על פרטים כמו מיקום הכוחות או אסטרטגיות צבאיות, הסיקור הופך פחות מורכב ופחות ביקורתי. במצב כזה קשה לציבור להבין את מכלול השיקולים המבצעיים והאתיים, והוא תלוי במסרים הרשמיים.

כדי לעקוף את הצנזורה, עיתונאים ישראלים מתייחסים לעיתים לדיווחים של כלי תקשורת זרים. כך למשל, בדצמבר 2023 דווח ב-*The Marker* כי עשרות ידיעות עוכבו או נמחקו לחלוטין בשל מגבלות צנזורה. עם זאת, עיתונאים בישראל מצאו לעיתים דרכים לעקוף מגבלות אלו באמצעות הסתמכות על מקורות זרים. דוגמה לכך היא פרסום בהארץ בנובמבר 2023 שבו הובאו ציטוטים מעיתון הגרדיאן הבריטי על ביקורת בינלאומית בנוגע לניהול המלחמה. השימוש במקורות חיצוניים אפשר לעיתון למסור מידע לציבור בלי להפר ישירות את הוראות הצנזורה הצבאית.

פתרון זה, אף שהוא מעניק לעיתונאים מרחב תמרון מסוים, מדגיש את המגבלות המהותיות של העיתונות המקומית. מעבר לצנזורה הרשמית, קיימת גם התופעה החשובה לא פחות של צנזורה עצמית. עיתונאים רבים, מתוך תחושת פטריוטיזם או מתוך חשש לאבד את אמונו של הקהל, בוחרים להימנע מסיקור של נושאים רגישים. צנזורה עצמית זו באה לידי ביטוי במיוחד בסיקור של נפגעים אזרחיים בעזה (Wolfsfeld, 2018). דיווחים כאלה אמנם מתפרסמים, אך לרוב הם ממוסגרים באופן שממעיט בביקורת על פעולות צה"ל ומדגיש את אחריותו של חמאס למצב. עדויות עיתונאים מחזקות ממצא זה: עובד לשעבר בחדשות 12 הודה בריאיון להעין השביעית כי "זה לא נאמר במפורש, אבל הלך הרוח היה שיש דברים שאנחנו לא מראים". חלק מהכתבים מחו על הצנזורה, אך "העורך הבכיר רון ירון קרא להמשיך ולצנזר את המידע. הצטרף אליו הפרשן עמית סגל, מי שנתפס כנציג הממשלה בחברת החדשות. העורך הראשי, אבי וייס, דרש מהעיתונאים להפסיק לעסוק בנושא" (טאוסגי, 2025).

עדויות מסוג זה משקפות מנגנון עדין של ריסון עצמי, המבטיח כי שידורי החדשות ישתלבו ברוח הציבורית השלטת. בדומה לניסיון ההיסטורי של כתבים אמריקאים במלחמת וייטנאם, גם בישראל עולה החשש שעיתונאים שיפרצו את גבולות הנרטיב הלאומי יספגו נידוי או יפגעו במעמדם המקצועי. צנזורה עצמית היא תופעה עדינה ופנימית וקשה להוכיח אותה, אך נוכחותה ניכרת, והיא מחזקת את נרטיב ההתלכדות סביב הדגל באמצעות עמעום של קולות ביקורת.

מדיה חברתית, עיתונות אזרחית ופיצול

עלייתן של המדיה החברתית והעיתונות האזרחית חוללו שינוי דרמטי של כללי המשחק. בעידן הדיגיטלי, המידע מתפשט במהירות, עוקף את השערים המסורתיים של העיתונות ומאפשר למגוון רחב של נרטיבים להתקיים במקביל. תופעה זו מציבה בפני העיתונאים אתגרים חדשים (Laor & Galily, 2020). מחד גיסא, הרשתות החברתיות הפכו לזירת קרב על הנרטיב: ישראלים משתמשים בהן כדי לשתף חוויות אישיות, להביע תמיכה בחיילים ולבנות תחושת סולידריות, ופעילים פלסטינים ומשקיפים בינלאומיים משתמשים בהן כדי להציג את ההרס בעזה ולבקר את פעולות צה"ל. סביבה מקוטבת זו מציבה בפני העיתונאים אתגר של אימות מידע וסיקור מאוזן. הנפח העצום של המידע ומהירות התפשטותו מקשים על עיתונאים לשמור על סטנדרטים עיתונאיים של יסודיות ובדיקת עובדות. מאידך גיסא, המדיה החברתית מספקת גם הזדמנויות. היא מאפשרת גישה למידע בזמן אמת מהשטח, ומעניקה פלטפורמה לקולות שוליים וביקורתיים שאינם זוכים בהכרח לחשיפה במדיה הממוסדת. העיתונות האזרחית (למשל אזרחים ברשתות החברתיות), המאפשרת לאנשים מן השורה לתעד אירועים, יכולה להעשיר את הסיקור העיתונאי ולספק זווית ראייה ייחודית. אולם כרוך בכך גם סיכון: הפצת מידע כוזב או מטעה עלולה ללבות מתחים ולהחריף את הקיטוב. בתוך סבך המידע הזה, תפקידו של העיתונאי המקצועי כמאמת עובדות וכאוצר של מידע אמין הופך חשוב מתמיד. אשר לרשתות החברתיות, הן מאפשרות לעיתונאים ולאזרחים להיחשף בזמן אמת לנרטיבים בינלאומיים ביקורתיים – בעיקר תמונות ופוסטים המתעדים את ההרס בעזה – אך עם זאת, עצם החשיפה לנרטיבים

האלה יצרה תגובת נגד חריפה בתוך ישראל: עיתונאים ששיתפו חומרים של ה-BBC או הניו יורק טיימס הואשמו ברשתות בכך שהם "בוגדים" או "עוכרי ישראל". כך פעלה המדיה החברתית בעת ובעונה אחת הן כמנגנון לערעור ההתגייסות סביב הדגל הן כמגבר לתופעה עצמה, שכן התגובות הציבוריות הלוחצות חיזקו את ההתלכדות.

המלחמה בשנים 2023-2025 אינה רק עניין פנימי; יש לה השלכות גלובליות והיא זוכה לסיקור תקשורתי בינלאומי נרחב ומגוון המשקף מחלוקות גיאופוליטיות רחבות. חלק מכלי התקשורת הבינלאומיים הדגישו את זכותה של ישראל להגנה עצמית, ואחרים התמקדו במשבר ההומניטרי בעזה. הפער בין הסיקור הישראלי, המאופיין ברובו בנרטיב של התלכדות סביב הדגל, ובין הסיקור הבינלאומי שהיה ועודנו ביקורתי בדרך כלל, יצר בקרב עיתונאים ישראלים והציבור הרחב תחושה של הטיה נגד ישראל. התחושה כי הקהילה הבינלאומית אינה נוהגת בהגינות חיזקה עוד יותר את אפקט ההתלכדות בתוך ישראל, שכן הציבור והעיתונאים התגייסו להגן על הנרטיב הלאומי מול מה שנתפס כביקורת חיצונית. תופעה זו מדגימה כיצד המלחמה נתפסת לא רק כמאבק צבאי אלא גם כמאבק על לגיטימציה ועל תודעה ציבורית, שבו המדיה הישראלית רואה עצמה כחזית נוספת. למעשה, הטענה היא, כפי שהודגם לעיל, שהפער בין סיקור בינלאומי לישראלי מתווך בחלקו על ידי המדיה החברתית, שמאפשרת לעיתונאים ולעיתונות אזרחית להביא נרטיבים חיצוניים ישירות לקהל הישראלי. בכך היא גם מערערת את ההתלכדות סביב הדגל וגם מחזקת אותה, שכן פעמים רבות התגובות הציבוריות עוינות את הנרטיב החיצוני.

מכלול זה מלמד כי בעידן הדיגיטלי העיתונות כבר אינה רק מנגנון מקצועי הפועל במסגרת מוסדית סדורה, אלא חלק ממערכת תקשורתית היברידית, שבה נרטיבים רשמיים, קולות אזרחיים והדים בינלאומיים משתלבים ומתנגשים בעת ובעונה אחת. המדיה החברתית מערערת את הגבולות המסורתיים בין עיתונאים לקהל, בין מידע מבוקר למידע גולמי ובין זירה מקומית לזירה גלובלית. מצד אחד, היא מאפשרת לעיתונאים להרחיב את טווח הסיקור, להיחשף למידע מגוון ולהעניק במה לקולות שאינם נשמעים במדיה הממוסדת. מצד שני, היא מטשטשת את גבולות הסמכות המקצועית ומערערת את עצם האמון בתקשורת, שכן הציבור נחשף הן למידע אמין הן למידע כוזב בלי שיוכל בהכרח להבחין ביניהם. בישראל מועצמת המציאות הזאת בשל הממד הקיומי של המלחמה, היוצר תגובות רגשיות עזות ודרישה לסולידריות מוחלטת. התוצאה היא שיח ציבורי שבו עיתונאים נאלצים לנווט בין לחצים מקומיים הדורשים "נאמנות" ובין חשיפה מתמדת לנרטיבים בינלאומיים ביקורתיים, שמערערים את תחושת ההגמוניה הלאומית. מצב זה הופך את המדיה החברתית למקור פוטנציאלי של פלורליזם וביקורת, אך גם לכלי מגייס של התלכדות סביב הדגל. זוהי המחשה של הדינמיקה הדואלית המאפיינת את השדה העיתונאי בעידן הדיגיטלי: הוא משוחרר מכבלי הצנזורה המסורתית, ובעת ובעונה אחת הוא מושפע עמוקות מלחצי הקונצנזוס הציבורי.

עתיד העיתונות הישראלית בזמן מלחמה

חשוב להדגיש כי השדה העיתונאי בישראל איננו עשוי מקשה אחת, ויש בו פערים פנימיים עמוקים. חלק מהעיתונאים מתיישרים עם הנרטיב הלאומי מתוך לחצים מוסדיים וציבוריים,

ואילו אחרים בוחרים לאתגר את הקונצנזוס. הבחירה בין שתי העמדות אינה מקרית, והיא מושפעת ממנגנונים מבניים ותרבותיים. ראשית, קהילת השיח שאליה משתייך עיתונאי מעצבת את גבולות הפעולה האפשריים שלו: עיתונאים בעלי הון תרבותי ובינלאומי משמעותי (כמו אילנה דיין) נהנים מיכולת גדולה יותר להציג עמדות ביקורתיות, גם במחיר של עימות עם הקונצנזוס המקומי. לעומתם, עיתונאים הפועלים בזירה הטלוויזיונית המסחרית (כמו דני קושמרו) תלויים במידת האמון של הקהל הרחב ולכן נוטים להדגיש סולידריות לאומית. שנית, המקום המוסדי יכול לגבות את העיתונאי או לשלול ממנו גיבוי: כלי תקשורת הנשענים על מודלים מסחריים ממעטים בביקורת מחשש לפגיעה ברייטינג ובפרסום, ואילו גופי עיתונות עצמאיים או מבוססי מניינים (כמו **הארץ** או **העין השביעית**) מאפשרים יותר חופש ביקורתי, גם במחיר של דה-לגיטימציה ציבורית. שלישית, מנגנוני הון סימבולי וצנזורה עצמית פועלים ככוחות מכריעים: עיתונאים המתיישרים עם השיח הלאומי מתוגמלים מיידית באמון ובנראות ציבורית, ואילו מי שחורג מהשורה נתקל בהתקפות ולעיתים בנידוי. כאן נכנס לתמונה גם מושג ההביטוס של בורדייה – מערכת הנטיות וההרגלים המקצועיים שנבנית לאורך השנים ומעצבת את התחושה של "מה מותר" ו"מה ראוי" עבור כל עיתונאי. ההביטוס של עיתונאים בעלי מוניטין בינלאומי או ניסיון רב בעיתונות חוקרת שונה מזה של כתבים צעירים או כאלה הפועלים בזירות מסחריות, והשוני ביניהם מסביר חלק מהפערים בעמדותיהם. המתח בין סולידריות לעצמאות קיים תמיד, אך דרכי ההתמודדות איתו נקבעות לפי מיקומו של העיתונאי בשדה, המשאבים התרבותיים והמקצועיים העומדים לרשותו והקהלים שאליהם הוא פונה.

לפיכך, ולמרות קוצר היריעה כאן, אטען כי יש לשאוף להציג חזון נורמטיבי לעתיד העיתונות הישראלית בזמני משבר. על העיתונות להתפתח ולאמץ אסטרטגיות חדשות כדי לנווט את המורכבות הקיימת. ראשית, על עיתונאים ועורכים לשוב ולאשרר את מחויבותם לערכי הליבה של המקצוע: דיוק, הגינות ועצמאות. הדבר דורש השקעה בפיקוח עריכתי אתי, גיבוש קווים מנחים אתיים ברורים והכשרה מתאימה לעיתונאים. שנית, על מנת להתמודד עם אפקט ההתלכדות סביב הדגל ועם הלחצים ההטרונומיים, מומלץ לקדם גיוון בבעלות על המדיה ובתכנים – שכן כפי שצוין, כלי תקשורת בבעלות פרטית, התלויים במפרסמים ובבעלי הון, נוטים ליישר קו עם נרטיבים לאומיים, ואילו כלי תקשורת ציבוריים או עצמאיים (כמו **הארץ** או **כאן 11**) עשויים להפגין עצמאות רבה יותר בסיקור, גם אם במחיר לחצים ציבוריים ופוליטיים. עידוד מגוון רחב יותר של נקודות מבט בחדרי החדשות יכול להוביל לסיקור מאוזן יותר המשקף את מורכבות דעת הקהל. שלישית, יש להכיר בחשיבותה של עיתונות חוקרת, במיוחד לאחר סכסוכים. על כלי התקשורת להשקיע בצוותי תחקיר שיכולים לבחון באופן ביקורתי את ניהול המלחמה, את החלטות הממשלה ואת השפעותיהן ארוכות הטווח על החברה. אחריות זו חיונית לתפקוד דמוקרטי תקין ולמניעת הישנותן של טעויות בעתיד. רביעית, בעידן הדיגיטלי, נראה כי על עיתונאים ללמוד לשתף פעולה עם עיתונות אזרחית ומשפיעני רשת. פלטפורמות שיתופיות יכולות ליצור סביבת חדשות עשירה ומגוונת יותר, ועיתונאים יכולים למלא תפקיד פעיל באוצרות ובבדיקת עובדות. לבסוף, יש להדגיש את חשיבות החינוך הציבורי לאוריינות מדיה. אני סבור שעל החברה הישראלית לפתח תוכניות שיעזרו לאזרחים לצרוך תקשורת באופן ביקורתי, להבחין בין מקורות מידע אמנים ובין הטיה או מידע כוזב, ולהבין את

ההקשרים המורכבים שמאחורי הסיפורים. חינוך כזה יכול להפוך את הציבור לפחות פגיע למניפולציות ולעזור לו לקבל החלטות מושכלות.

מן ההכרח כמובן לשמור על מוסדות עיתונאיים עצמאיים, כמו תאגיד השידור הישראלי, מול יוזמות חקיקה המאיימות עליהם. רק באמצעות הגנה על האוטונומיה של השדה העיתונאי תוכל ישראל להבטיח שהתקשורת שלה תמשיך לספק לציבור את המידע החיוני הדרוש לקבלת החלטות מושכלות, גם בתקופות של משבר לאומי עמוק. גישה זו, הרואה בעיתונות עצמאית כלי להגנה על הדמוקרטיה, מבטאת למעשה פטריטיזם אמיתי.

לסיכום, אזכיר כי תופעת ההתלכדות סביב הדגל אינה חדשה, ורק הועצמה במידה ניכרת בעקבות המלחמה שהחלה בשנת 2023. ניסיתי לחשוף כאן, ולו בקצרה, את המתח המובנה בין מחויבות לאומית לעקרונות עיתונאיים מקצועיים, בעזרת מושגיו של בורדייה על מאבקים בין אוטונומיה להטרונמיה בשדה העיתונאי. הדגמתי כיצד גורמים חיצוניים כמו צנזורה ממשלתית, גורמים פנימיים כמו צנזורה עצמית והמדיה החברתית מעצבים את אופי הסיקור. סולידריות לאומית היא אכן חיונית לחוסן החברתי, אבל על העיתונות הישראלית להילחם על עצמאותה כדי לשמר את תפקידה ככוח מאזן וביקורת. עתידה תלוי ביכולתה לאמץ גיוון, להשקיע בעיתונות חוקרת ולחנך את הציבור לאוריינות תקשורתית. רק כך תוכל העיתונות הישראלית למלא את ייעודה הדמוקרטי גם בתקופות הסוערות ביותר.

מקורות

גונטז', ניר [gontarzn@]. (2024, 25 באוקטובר). מגיש החדשות דני קושמרו הוא בושה למקצוע העיתונות. כשנכנס לרצועת עזה, גנב שלל והציגו באולפן [ציוץ]. טוויטר. הרמן, תמר, ואור ענבי. (2023, אוקטובר). [מדד הקול הישראלי אוקטובר 2023 \(+ סקר בזק חרבות ברזל מס' 3\)](#). המכון הישראלי לדמוקרטיה.

טאסיג, שוקי. (2025, 6 באוגוסט). [זה לא נאמר במפורש, אבל הלך הרוח היה שיש דברים שאנחנו לא מראים](#). העין השביעית.

Bourdieu, Pierre, Craig Calhoun, Edward LiPuma, & Moishe Postone (Eds.). (1993). *Bourdieu: critical perspectives*. University of Chicago Press.

Galily, Yair. (2025). Balancing national solidarity and journalistic independence in the social media era: The rally-around-the-flag phenomenon among Israeli journalists during the 2024 Gaza war. *Media, War & Conflict*, 18(3), 455–464. <https://doi.org/10.1177/17506352251317108>.

Laor, Tal, & Yair Galily. (2020). Offline VS online: Attitude and behavior of journalists in social media era. *Technology in Society*, 61, Article 101239. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2020.101239>

Mueller, John E. (1970). Presidential popularity from Truman to Johnson. *The American Political Science Review*, 64(1), 18–34.

Schudson, Michael. (2001). The objectivity norm in American journalism. *Journalism*, 2(2), 149–170. <https://doi.org/10.1177/146488490100200201>

- Wolfsfeld, Gadi. (2018). The role of the media in violent conflicts in the digital age: Israeli and Palestinian leaders' perceptions. *Media, War & Conflict*, 11(1), 107–124.
<https://doi.org/10.1177/1750635217727312>
- Yarchi, Moran, Yair Galily, & Ilan Tamir. (2015). Rallying or criticizing? Media coverage of authorities' reaction to terror attacks targeting sporting events. *Studies in Conflict & Terrorism*, 38(12), 1008–1021.
<https://doi.org/10.1080/1057610X.2015.1076644>